

УДК [[392.3:582.711.714]:[069.02:929]](477.83-25)І.Франко

ФРАНКОВА ГРУШКА ЯК «ЖИВИЙ ЕКСПОНАТ» (до історії музейного дерева)

У статті на основі мемуарних та епістолярних джерел досліджено історію груші – єдиного дерева з Франкового саду, яке дожило до сьогодні, з'ясовано смакові вподобання сім'ї Франків. Зосереджено увагу на процесі лікування цього дерева, яке у 2020–2021 роках здійснив арборист Володимир Леоненко. Підкреслено значення цього «живого експонату» в музейній діяльності Дому Франка та зусилля, які доклали його працівники та небайдужі відвідувачі для порятунку груші.

Ключові слова ● Іван Франко, родина, спогади, грушка, музей.

На подвір'ї Франкової хати росте старезна груша. Це те саме дерево, яке своїми руками посадив Іван Франко. Дивом дивуєшся, коли починаєш рахувати її роки, скільки усього вона бачила та пережила, а скільки пам'ятає, а скільки могла б розказати. Якби... Якби уміла говорити? Чи якби ми уміли слухати?

Історія Франкової груші – це історія музею, ба більше, це історія родини, історія Франкового Дому. Дому, в якому знаходили прихисток, Дому, який вцілів після вибуху авіаційної бомби, що впала у 1944 році, Дому, в якому гостинно зустрінуть, почастують запашною кавою та у який ви неодмінно захочете повернутися.

Якщо заглибитися у спогади та історію, то можна віднайти багато фактів, що розповідають про велику любов Івана Франка до груш, до свого саду, який вочевидь і садив для своїх дітей, внуків та усіх, хто приходить у Дім Франка.

Історія цього дерева почалася 1901 року, коли Іван Франко викупив на околиці Львова, на той час вул. Вінченца Понінського, 4, дев'ять сотих землі і розпочав будівництво власного дому.

Лиш добрий господар дбає про свою хату, облагороджує подвір'я, насаджує сад і своєю працею та любов'ю до життя заряджає все навколо. Наймолодший син Петро у своїх спогадах згадує:

«Довкруги хати росло кілька овочевих [тут і далі мається на увазі фруктових. – К. К.] дерев. Батько пішов з нами до городника на вул. Крижовій [тепер

вул. Генерала Чупринки. – К. К.], і ми з триумфом принесли чи не десять щеп яблук, сливок, один горіх та кількадесят корчиків агрусу, чорних, білих та червоних порічок, малини і т. д. Чорні порічки були для матері, яка незвичайно любила цю «чорну смородину», конфітури з овочів і давала її листя до чаю»¹.

Сад ріс, все зеленіло та буяло, молоді пагони швидко набирали сили, і парцеля землі ставала «малим раєм». Саме таким словосполученням дочка Анна описувала рідну домівку:

«Як дитина села, від дитинства привиклий до дуже скромного життя – він [Іван Франко. – К. К.] задовольнявся малим. Радіючи власною хатою, він находив бажаний відпочинок, улiпшуючи, прикрашуючи хату. Кругом хати насадив яблуні, груші і вишні, а попри стежки – корчі порічок, агрусту та малин. Перед вікнами я дістала місце на цвітник і весною, коли все зазеленіло і зацвіло, – це був справжній малий рай»².

Про особливу любов Івана Франка саме до груш розповідає Уляна Кравченко у своїх спогадах «Пісня і квіти для нього»:

«Франко любив овочі, найбільше любив він груші, і я їх приносила йому, як тільки могла їх дістати»³.

Також цей факт підтверджує Валерія Коцовська у листі до Петра Франка:

«...Раз мама зі мною до міста вибралася і запитала Б[атька], які овочі йому купити. «Купи, мамо, грушку, – сказав Тато, – грушку, як з'їси, то почувеш». «Мені виноград», – сказав Андрій. «Мені сливок», – Тарас, «Помаранчу мені» – Петро. «Ай, головою бідна моя, прийде–ся хіба самому овочарню закладати», – сказав тато...»⁴.

Те, що не лише Франко любив груші, але й діти радо ласували плодами, неодноразово згадується у спогадах та листуванні. Ось, наприклад, у листі до Андрія Франка середущий Франків син Тарас пише:

«...Мама має заняття з грушками і сушить їх, а Петро їсть те, [мама] робить сок, а Петро його випиває, і т.д...»⁵.

Згодом, коли у дім Франка прийшли не вельми веселі часи, письменник все одно находив потіху в малому. Небіж Івана Франка, Василь Франко, у своїх спогадах «Мій стрийко Іван Франко» згадує:

---

¹ Франко П. Спогади про батька // Спогади про Івана Франка. / Упоряд., вступ. ст., прим. М. І. Гнатюка. 2-ге вид., доп., перероб. Львів: Каменяр, 2011. С. 654.

² Франко-Ключко А. Іван Франко і його родина. Спомини. Торонто: Ліґа визволення України, 1956. С. 24.

³ Кравченко У. Пісня і квіти для нього // Спогади про Івана Франка... С.201.

⁴ Коцовська В. Лист до Петра Франка 13. IV. 1940 р. // Спогади про Івана Франка... С. 628.

⁵ Андрій Франко. Найдорожчий помічник: творчий доробок / Передм., упорядк. і комент. Н. Тихолоз. Львів: [Львівський національний літературно–меморіальний музей Івана Франка], 2017. С. 193.

«Але цікавіше згадувати щасливі дні, проведені з Франком. Перед виїздом до приюту Іван Франко любив ходити по свіжому повітрі. Щоденно в гарну сонячну погоду ходив у свій сад рвати груші.... Іван Франко говорив: «Дивись, Васильку, якби ті соковиті груші зібрати у свій кошик. Але вважай, щоб груша не обірвалася і не впала на той бік паркану. Це мій тобі наказ. Чуєш!»⁶

У кошик складались соковиті груші, а потім приємно було їх споживати. Разом з вуйцьом Василь радо відвідував Стрийський парк, бо саме там у ті часи знаходились клітки зі звірями. Особливо подобалось спостерігати за бурими карпатськими медведями. Іван Франко годував їх з рук. Клітка з карпатськими медведями була у Стрийському парку до 1935 року.

Цікавою була перша зустріч з цими розумними створіннями:

«Перший раз запізнали нас медведі, – згадував Василь, – коли ми їм принесли два кошики медових груш. А вже потім, у наступні дні, коли наближувалися до клітки, звірі здалеку нас впізнавали. Тішилися, як маленькі діти: ревли, танцювали, лизали нам руки і ласували принесеними дарами. Вони були такими потішними. Ми приходили до них в будь-яку погоду. Це були найщасливіші хвилини нашого життя»⁷.

Уже після смерті Івана Франка в підвальному приміщенні його будинку мешкала Софія Домініківна Дутко (1910–1993), дівоче прізвище Смоляж, працювала в музеї Івана Франка більше п'ятдесяти років, починаючи з часу його заснування у 1939 році. Була прибиральницею, сторожем, двірником, доглядачем залів. Добре знала дружину Івана Франка Ольгу Федорівну, допомагала їй у побуті; знала також синів Тараса і Петра та їх сім'ї. Була робітницею дому Івана Франка у роки II світової війни. Із спогадів Софії Дутко дізнаємося про Франків сад, що ріс довкола хати:

«Коло хати від вулиці росли три яблуні, за хатою ще чотири яблуні і слива. На насипі росла груша, горіх, кущі агрусу. Між хатою і насипом росло дві сливи і яблуня – на розі хати (біля кухні), посередині, ріс великий кущ глоду, який заступав вікна. Уся ділянка була заросла травою. Там, де тепер пам'ятник – погруддя Івана Франка роботи скульптора В. Пивоварова поставлено у 1949 році стараннями Тараса Франка, стояла гойдалка для дітей»⁸.

У фондах Музею є світлини з відкриття пам'ятника, на яких можна побачити ще зовсім молоду Франкову грушу.

Володимир Дутко, син Софії Домініківни, також згадував про Франків сад:

«Я ще застав дерева, які садив Іван Франко, і пам'ятаю смак кожного фрукту. Крім груші, яку посадив Іван Франко, більш нема ніякого дерева»⁹.

---

⁶ Франко В. Спомини / Упоряд. З. Франко, Є. Паранюк. Львів: ТзОВ «Дизайн-студія «Папуга», 2015. С. 10.

⁷ Там само.

⁸ Горак Р. Спогади Софії та Володимира Дутків. // Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. Львів: Априорі, 2012. Вип. 7. С. 176.

⁹ Там само. С. 183.

Вже 2018 року співробітники Музею організували свято Франкової груші, щоб привернути увагу до «живого, меморіального експонату». У той рік груша рясно зародила. Ніхто не знав, що ж робити із такою кількістю плодів, тож запросили всіх охочих поласувати плодами Франкового дерева, а також груше-вими конфітюрами. Свято вдалося на славу, виступали етногурти «Ягоди» та «Жива», запросили відвідувачів на екскурсію Франковим садом, частувалися та тішилися неймовірною домашньою атмосферою.

Проте наступного року музейники звернули увагу, що дерево захворіло, листя передчасно пожовкло і почало опадати. Добрі люди порадили звернутися до спеціаліста з лікування старих дерев – арбориста. Арборист Володимир Леоненко (Вітроградський) оцінив стан дерева і повідомив, що проблема значно глибша і вимагає комплексного лікування, на яке потрібно понад 70 тис. грн. Так почалася музейна акція «Врятуй Франкову грушу», що передбачала низку публічних заходів, завдяки яким вдалося зібрати потрібну суму.

Арборист почав із лікування дупла, яке утворилося від пошкодження груші авіаційною бомбою [про бомбу яка впала перед грушею у 1944 році згадував у своїх споминах Володимир Дутко¹⁰]. Згодом відчистив внутрішню частину стовбура від гнилі, цементу та цегли, зробив обрізку сухих гілок та обприскав крону дерева протигрибковим препаратом. Володимир Леоненко запломбував стовбурну порожнину груші та обробив усі зрізи крони дерева.

Якісна робота спеціаліста дала свої результати, і цього року груша знову зазеленіла, зацвіла та рясно зародила плодами. Тож на Спас, 19 серпня 2021 року, у Домі Франка відбулася «Грушева забава», де всі могли досхочу почастуватися плодами Франкового улюбленого дерева під музичний супровід гурту «Ягоди».

Kateryna KRAMAR

FRANKO'S PEAR TREE AS AN «ALIVE EXHIBIT» (to the history of the museum tree)

Based on memoirs and epistolary sources, the article examines the history of the pear tree, the only tree from the Franko's garden that has survived to this day, and clarifies the taste preferences of the Franko family. Attention is also focused on the process of the tree's treatment, which in 2020–2021 was carried out by arborist Volodymyr Leonenko. The author emphasizes the importance of this «alive exhibit» in the museum activities of the Franko House and the efforts made by its staff and caring visitors to save the pear tree.

Key words: Ivan Franko, family, memories, pear tree, museum.

---

¹⁰ Там само. С. 184.